

“БИЗ УРУШДА ДУШМАН БЎЛГАНИМИЗ КАБИ”

ХИТОЙНИНГ ШИНЖОНДА МУСУЛМОНЛАРНИ
ОММАВИЙ ИНТЕРНИРАЦИЯ ҚИЛИНИШИ,
ҚИЙНОҚҚА СОЛИНИШИ ВА ТАЪҚИБ ҚИЛИНИШИ

AMNESTY
INTERNATIONAL

Amnesty International 10 миллион кишилик ҳаракат бўлиб, у инсониятни ҳар кимга сафарбар қилади ва ўзгариш учун кураш олиб боради, шунда биз ҳаммамиз ўз инсон ҳуқуқларимиздан фойдаланишимиз мумкин.

Бизнинг тасаввуримиз - ҳокимият тепасида турганлар ваъдаларини бажарадиган, халқаро қонунларни ҳурмат қиладиган ва жавобгарликка тортиладиган дунё.

Биз ҳар қандай ҳукуматдан, сиёсий мафкурадан, иқтисодий манфаатлардан ёки диндан мустақил бўлиб, асосан бизнинг аъзолигимиз ва шахсий хайрия маблағларимиз ҳисобидан молиялаштирамиз.

Биз ҳамма жойда одамлар билан бирдамлик ва раҳмдиллик билан ҳаракат қилиш жамиятимизни ижобий томонга ўзгартириши мумкинлигига ишонамиз.

© Amnesty International 2021

Ушбу ҳужжат таркибида бошқача кўрсатмалар бундан мустасно, Creative Commons лицензиясига эга (атрибут, тижорат бўлмаган, лотинлар йўқ, халқаро 4.0) лицензияси.
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

Қўшимча маълумот учун www.amnesty.org веб-сайтидаги рухсатлар саҳифасига ташриф буюринг:
www.amnesty.org

Агар материал Amnesty International ташкилотидан бошқа муаллифлик ҳуқуқи егасига тегишли бўлса, ушбу материал Creative Commons лицензиясига тегишли эмас.

Биринчи марта 2021 йилда Amnesty International Лтд томонидан нашр этилган, Peter Benenson House, 1 Easton Street, London WC1X 0DW, UK

Иллюстрациялар ҳақида:
Соқчилар Ҳитойнинг Шинжон шаҳридаги ички лагерда ҳибсга олинган эркакларнинг катта гуруҳини ўраб олиши.

© Molly Crabapple

ИНДЕКС: ASA 17/4137/2021

ОРИНАЛ ТИЛ: ИНГЛИЗ ТИЛИ

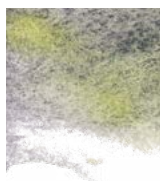
amnesty.org

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

“БИЗ УРУШДА ДУШМАН БЎЛГАНИМИЗ КАБИ”

ХИТОЙНИНГ ШИНЖОНДА МУСУЛМОНЛАРНИ
ОММАВИЙ ИНТЕРНИРАЦИЯ ҚИЛИНИШИ,
ҚИЙНОҚҚА СОЛИНИШИ ВА ТАЪҚИБ ҚИЛИНИШИ

УМУМИЙ МАЪЛУМОТ

2017 йилдан бери “терроризм” га қарши кампания ниқоби остида Хитой ҳукумати Шинжон-Уйғур автоном вилоятида (Шинжон) яшовчи мусулмонларга нисбатан оммавий ва мунтазам равишда қонунбузарликларни амалга ошироқда. Ҳукумат кампанияси террористик таҳдидга қарши қонуний жавоб беришдан йироқ, Шинжон аҳолисининг айрим қисмларини диний ва этник асосда жамоавий равишда нишонга олиш ва ислом диний эътиқодларидан, маданий амалиётлардан воз кечириш ва туркий мусулмон этносини йўқ қилиш ниятида қаттиқ зўравонлик ва қўрқитиш усулларини қўллаяпти. Ҳукумат ушбу эътиқод ва амалларни дунёвий давлат томонидан тасдиқланган қарашлар ва хатти-ҳаракатлар билан алмаштиришни ва охир-оқибат ушбу этник гуруҳларнинг аъзоларини бир ҳил тилга, маданиятга ва Хитой Коммунистик партиясига чексиз содиқликка эга бўлган бир ҳил Хитой миллатига сингдиришни мақсад қилган. (ССП), (ХКП).

Ушбу сиёсий тушунчага ва мажбурий маданий ассимиляцияга эришиш учун ҳукумат ўзбошимчалик билан оммавий ҳибсга олиш кампаниясини бошлади. Асосан мусулмон этник гуруҳлардан бўлган жуда кўп сонли эркаклар ва аёллар ҳибсга олинган. Улар орасида қамоқхоналарга юборилган юз минглаб одамлар, шунингдек ҳукумат “ўқитиш” ёки “таълим” марказлари деб атаган жойларга юборилган юз минглаб одамлар, эҳтимол 1 миллион ва ундан кўпроқ киши бор. Ушбу имкониятлар аниқроқ интернат лагерлари деб таърифланади. Ушбу лагерларда ҳибсга олинган шахслар тинимсиз тарғибот кампаниясига, шунингдек жисмоний ва руҳий қийноқларга ва бошқа шафқатсиз муносабатларга дучор бўлмоқдалар.

Ички лагер тизими Шинжонда этник озчиликларни бўйсундириш ва мажбурий ассимиляция қилиш кампаниясининг бир қисмидир. Хитой ҳукумати Шинжонда мусулмонларнинг хатти-ҳаракатларини кескин чеклайдиган бошқа узоққа чўзилган сиёсат ишлаб чиқди. Ушбу сиёсат инсоннинг кўп ҳуқуқларини, шу жумладан эркинлик ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқларини бузади; шахсий ҳаётга; ҳаракат эркинлиги; фикр билдириш; фикр, виждон, дин ва эътиқодга; маданий ҳаётда иштирок этиш; тенглик ва камситишларга йўл қўймаслик. Ушбу қонунбузарликлар шу қадар кенг ва тизимли равишда амалга ошириладики, улар энди Шинжонда асосан мусулмон этник озчиликларнинг миллионлаб аъзолари учун кундалик ҳаётнинг ажралмас томони бўлиб қолди.

Хитой ҳукумати Шинжондаги вазият тўғрисида аниқ маълумотни ҳужжатлаштиришга йўл қўймаслик учун ўта чора кўрди ва ички лагерлар ичидаги ҳаёт тўғрисида ишончли маълумот топиш айниқса қийин. Халқаро Амнистия ташкилоти 2019 йил октябридан 2021 йилгача Шинжонда 2017 йилдан бери бўлган ўнлаб собиқ маҳбуслар ва бошқа одамлар билан суҳбатлашди, уларнинг аксарияти илгари ўзларининг тажрибалари ҳақида ҳеч қачон очиқчасига гаплашмаганлар. Собиқ ҳибсга олинганларнинг кўрсатмалари 2017 йилдан бери интернат лагерларидаги вазият тўғрисида тўпланган барча жамоат гувоҳлик далилларининг муҳим қисмини ташкил этади.

Халқаро Амнистия тўплаган далиллар Хитой ҳукумати ҳеч бўлмаганда инсониятга қарши қуйидаги жиноятларни содир этган деган хулосага асос бўлиб хизмат қилади: халқаро ҳуқуқнинг асосий қоидаларини бузган ҳолда озодликдан маҳрум қилиш ёки бошқа турдаги жисмоний эркинликдан маҳрум қилиш; қийноқ; ва таъқиблар.

Amnesty International лагерларда ҳибсга олинган ва кейинчалик озод қилинган 52 киши билан суҳбат ўтказди. Уларнинг барчаси ўзбошимчалик билан ҳибсга олинган, барча оқилона меъёрлар бўйича, умуман қонуний хатти-ҳаракатлар қилган; яъни халқаро миқёсда тан олинган бирон бир жиноят қилмаган одамларни ҳибсга олишди. Интернат лагерга ҳибсга олиш жараёни Хитой жиноий адлия тизими ёки бошқа ички қонунчилик доирасидан ташқарида ишлайди. Ҳукумат ҳужжатлари ва ҳукумат амалдорларининг баёнотларига биноан, лагердаги одамлар у ерда “ихтиёрий” бўлганлари ва жиноятчилар бўлмаганлиги сабабли жиноий процедурани қўллаш ноўрин бўлади. Ушбу ҳисоботда келтирилган кўрсатувлар ва бошқа далиллардан кўриниб турибдики, лагерларда қатнашиш ихтиёрий эмас ва лагерлардаги шароит инсон қадр-қимматига зиддир.

Оммавий ҳибсга олишларда қатнашган ҳукумат амалдори Аиман, Amnesty ga 2017 йил охирида полиция одамларни қандай қилиб огоҳлантирмасдан уйларида олиб кетганини, ҳибсга олганини одамларнинг оила аъзолари қандай муносабатда бўлганини ва бу жараёнда ҳукумат кадрларининг роли қандай бўлганлигини айтди:

Мен у ерда эдим ... Полиция одамларни уйларида олиб чиқиб кетар эди ... қўллари орқаларига кишанланган, уларнинг орасида аёллар ҳам бор эди. Улар устига қора қалпоқ кийиб юришди ... Ҳеч ким қаршилиқ кўрсата олмади. Тасаввур қилинг-а, агар тўсатдан бир гуруҳ [полиция] сизнинг уйингизга кириб, сизни кафтингизни боғлаб, бошингизга [қора қопни] кийдириб куйса ... Бу жуда ачинарли эди ... [Кейин] мен йиғладим ... Ўша кеча биз 60 одамни ҳибсга олдик ... фақат битта туманда бўлган [кўп одамлар қамоққа олинган] ... Улар ҳар куни кўпроқ одамларни ҳибсга олишарди.

Халқаро Амнистия ташкилоти билан суҳбатда бўлган шахслар, уларнинг ҳибсга олиниши учун сабаблар кўпинча аниқ ҳаракатлар билан боғлиқ эмаслигини айтишди; аксинча, ҳибсга олинганларга “шубҳали” ёки “ишончсиз” ёки “террорчи” ёки “экстремист” сифатида таснифланганлиги сабабли ҳибсга олинганлиги тўғрисида хабар берилган. Муайян ҳаракатлар ҳақида гап кетганда, улар одатда бир нечта кенгроқ тоифаларга боғланган. Бир тоифага хорижий давлатлар билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар киради. Кўплаб собиқ ҳибсга олинганлар чет элда яшагани, саёҳат қилгани ёки ўқишга боргани ёки чет элдаги одамлар билан мулоқот қилгани учун лагерларга юборилган. Кўпчилик ҳаттоки чет элда яшаган, саёҳат қилган, ўқиган ёки улар билан мулоқот қилган одамлар билан “алоқада” бўлганлиги учун ҳибсга олинган. Бошқа тоифага рухсатсиз дастурий таъминот ёки рақамли алоқа технологияларидан фойдаланиш билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар учун ушланганлар киради. Кўплаб собиқ ҳибсга олинганлар лагерларга мобил телефонларида тақиқланган дастурий таъминотдан фойдаланганликлари ёки фойдалангани учун юборилган. Бошқа кенг тарқалган тоифага дин билан боғлиқ ҳар қандай нарсга киради. Илгари ҳибсга олинганлар исломий этиқод ёки урф-одат билан боғлиқ сабабларга кўра, масжидда ишлаш, намоз ўқиш, намоз ўқиш ёки диний мавзудаги расм ёки видеога эга бўлиш сабабли лагерларга юборилган.

Журналистлар ва бошқа ташкилотлар томонидан тўпланган бошқа гувоҳлик ва ҳужжатли далиллар билан биргаликда таҳлил қилинган Амнести Интернешинал шинжондаги этник озчиликлар аъзолари кўпинча “уюшма томонидан айбдор” деб ҳисобланиши мумкин бўлган нарсалар асосида ҳибсга олинганлигини кўрсатмоқда. Кўпчилик ўзаро муносабатлари, ёки оила, дўстлар ёки жамоат аъзолари билан бўлган муносабатлари ёки тахмин қилинган

муносабатлари натижасида - кўпчилик, аксарият ҳолларда, ўзлари халқаро миқёсда тан олинган жиноий жавобгарликда айбдор эмаслар.

Ички лагерларда барча ҳибсга олинган шахслар тинимсиз тарғибот кампаниясига, шунингдек жисмоний ва руҳий қийноқларга ва бошқа шафқатсиз муносабатларга дуч келишган. Лагерга кирган пайтдан бошлаб, ҳибсга олинганларнинг ҳаёти фавқулодда тартибда эди. Уларни шахсий автономияларидан маҳрум қилишди, шу билан бирга ҳаётларининг барча жабҳалари уларга буюрилган эди. Лагер маъмурлари буюрган хатти-ҳаракатлардан четланган, ҳаттоки зарари кўринмайдиган усулда ҳам ҳибсга олинган шахсларга танбеҳ берилди ва мунтазам равишда жисмоний жазоланди, кўпинча камерадошлари билан бирга.

Ҳибсга олинганларнинг шахсий ҳаёти йўқ эди. Улар ҳар доим, шу жумладан овқатланаётганда, ухлаганларида ва ҳожатхонада бўлганларида кузатув остида бўлишган. Уларга бошқа маҳбуслар билан эркин суҳбатлашиш тақиқланган. Ҳибсга олинганлар - бошқа ҳибсга олинганларга, соқчиларга ёки ўқитувчиларга гапиришга рухсат берилганда, улар Мандарин хитой тилида гаплашишлари талаб этилган, бу тил уларнинг кўпчилигида, айниқса кекса ёшдаги одамлар ва Шинжоннинг кўпроқ қишлоқ жойларида яшовчилар орасида гаплашилмаган ёки тушулмаган. Ҳибсга олинган шахслар, агар улар мандариндан бошқа тилда гаплашсалар, жисмоний жазоланган.

Озиқ-овқат, сув, жисмоний машқлар, соғлиқни сақлаш, санитария-гигиена шароитлари, тоза ҳаво ва табиий ёруғлик таъсирида етарли бўлмаган. Ҳибсга олинганлар сийиш ва ахлат чиқариш қобилиятига кескин чекловлар қўйишган. Барча ҳибсга олинган шахслар ҳар кеча камeralарини кузатиб туриш учун бир ёки икки соатлик сменада “ишлашлари” керак эди. Кўплаб собиқ ҳибсга олинганларнинг айтишича, интернат лагерларига келганидан кейинги дастлабки бир неча кун, бир неча ҳафта ёки баъзан бир неча кун давомида улар деярли кун бўйи - кўпинча ўта ноқулай вазиятда - ўтиришдан бошқа ҳеч нарса қилмасликка мажбур бўлишган.

Бироз вақт ўтгач, ҳибсга олинганларнинг деярли барчаси юқори тартибли синфларга дучор бўлдилар. Одатдаги жадвалга нонуштадан кейин уч-тўрт соатлик дарслар киритилган. Кейин ҳибсга олинганлар тушликда ва озгина “дам олишда” бўлишди, бу кўпинча стулда ўтириш ёки бошларини стол устига қўйиш маноси тутилади. Тушликдан кейин яна уч-тўрт соатлик машғулотлар, кейин эса кечки овқат, сўнгра бир неча соат ўтириш ёки стулга тиз чўкиш ва индамай кунлик материалларни «кўриб чиқиш» ёки кўпроқ «тарбиявий» видеоларни томоша қилиш эди. Дарс пайтида деярли ҳар доим ҳибсга олинганлардан олдинга қараб қараш ва синфдошлари билан гаплашмаслик талаб қилинган. Синфларда кўпинча “қизил” қўшиқларни ёдлаш ва ўқиш талаб қилинган - яъни ХКП ва Хитой Халқ Республикасини мақтайдиган инқилобий қўшиқлари.

Хитой тилини ўргатиш ҳибсга олинганларнинг лагерларда олган “таълим” нинг асосий мақсади эди. Тил дарсларидан ташқари, собиқ ҳибсга олинганларнинг аксарияти тарих, ҳуқуқ ва мафкура машғулотларида қатнашганлиги ёки ҳибсга олинганларнинг аксарияти “сиёсий таълим” деб айтганлари ҳақида хабар беришган. Ушбу дарслар асосан ҳибсга олинганларни Исломнинг “ёмонликлари” тўғрисида, Хитой ва КХП Раиси Си Цзинпиннинг қанчалик фаровон, қудратли ва “хайрихоҳ” эканлиги тўғрисида мажбуран сингдиришга қаратилди. Йерулан Амнистияга айтишича, сиёсий маҳорат дарслари ҳибсга олинганларнинг ўз динларини тутишлари ва уларга амал қилишларига йўл қўймаслик учун тузилган:

Ўйлайманки, [дарсларнинг] мақсади динимизни йўқ қилиш ва бизни ассимиляция қилиш эди ... Улар биз” ас-саламу-алайкум “дея олмаймиз, агар биздан қайси миллат эгаси эканлигини сўрасак,” хитой “дейишимиз кераклигини айтишди. Улар сизнинг жума намозига боролмайсиз дейишди ... Ва барчангизни Худо эмас, балки Си Цзинпин берган деб айтишди. Аллоҳга шукур қилмаслик керак; Си Цзинпинга ҳамма нарса учун миннатдорчилик билдиришингиз керак.

Ҳибсга олинганлар мунтазам равишда сўроқ қилинган ёки сўроққа тутилган. Улардан тез-тез “тан олиш” ёки “ўз-ўзини танқид қилиш” хатлари ёзилиши талаб қилинган. Ўз-ўзини танқид қилиш, ўз “жиноятларини” тан олишдан ташқари, ҳибсга олинган шахснинг хатосини ёзма равишда тасвирлаб беришга, улар олган маълумоти уларга йўлларининг хатосини тушунишга ва фикрларини “ўзгартиришга” имкон беришини тушунтиришга олиб келди. ҳукуматга ушбу таълим учун миннатдорчилик билдиришини талаб қилинган ва ески одатларига қайтмасликка ваъда берган.

Amnesty International ташкилоти билан суҳбатда бўлган ҳар бир собиқ лагер ҳибсга олинган вақтида қийноққа солинган ёки бошқа шафқатсиз, ғайриинсоний ёки қадр-қимматни камситадиган муомала ёки жазога тортилган (ушбу ҳисоботда “қийноқ ёки бошқа шафқатсиз муносабат” деб номланган). Қийноқлар ва бошқа ёмон муомалалар интернат лагерларидаги ҳаётнинг таркибий қисмидир. Лагерларда ҳибсга олинганларнинг қийноққа солиниши ва бошқа ёмон муомалалари икки катта тоифага бўлинади.

Биринчи тоифага лагерларда кундалик ҳаётнинг кумулятив таъсири натижасида барча ҳибсга олинганлар томонидан жисмоний ва ножисмоний (яъни руҳий ёки психологик) қийноқлар ва бошқа ёмон муомалалар киритилган. Ушбу жисмоний ва ножисмоний чора-тадбирларнинг комбинацияси, лагерлардаги бошқарув ва шахсий автономияларнинг тўлиқ йўқолиши билан биргаликда, қийноқ ёки бошқа шафқатсиз, ғайриинсоний ёки қадр-қимматни камситадиган муносабатларни ташкил этадиган даражада оғир руҳий ва жисмоний азоб-уқубатларни келтириб чиқариши мумкин.

Иккинчи тоифадаги қийноқлар ва бошқа шафқатсиз муомалалар сўроқ пайтида ёки муайян ҳибсга олинганларнинг нотўғри хатти-ҳаракатлари учун жазо сифатида содир бўлган жисмоний қийноқлар ва бошқа ёмон муносабатларни ўз ичига олади. Сўроқ пайтида ва жазо сифатида фойдаланилган қийноқ усуллари калтаклаш, электр токи уриши, стресс ҳолати, чекловлардан ноқонуний фойдаланиш (шу жумладан йўлбарс стулида қулфланган), уйқусиз қолиш, деворга осиб қўйиш, жуда совуқ ҳароратга дучор бўлиш ва ёлғиз қамоқ. Сўроқ қилиш одатда бир соат ёки ундан кўпроқ давом этди; жазолар кўпинча анча узоқроқ бўлган.

Amnesty International тергов лагерларида сўроқ ёки жазолаш пайтида қийноққа солинган ёки бошқа шафқатсиз муносабатда бўлган кўплаб собиқ маҳбуслар билан суҳбатлашди. Amnesty International, шунингдек, бошқа маҳбусларга нисбатан қийноққа солинганлиги ёки уларга нисбатан ёмон муносабатда бўлганининг гувоҳи бўлган ёки бошқа маҳбуслар билан суҳбатда бўлган кўплаб собиқ маҳбуслар билан суҳбатлашди - улар одатда сўроқ пайтида ёки жазо сифатида қийноққа солинганлиги ёки бошқа йўл билан муомалада бўлмаганлиги тўғрисида уларга хабар беришди.

Илгари ҳибсга олинганлар лагерларда ходимлар ва мансабдор шахслар томонидан маҳбусларга нисбатан кенг тарқалган тартибни тасвирлаб беришди. Ушбу муомаланинг бир қисми ўнлаб йиллар давомида Хитой хавфсизлик кучлари Шинжон ва Хитойнинг бошқа қисмларида амалга оширган қийноқлар ва бошқа ёмон муносабатларни акс эттирди. Мансур исмли фермер, Амнистияга ҳибсда бўлган пайтида икки лагерда бир неча бор қандай қийноққа солинганини айтиб берди - ҳам сўроқ пайтида, ҳам бир неча бор жазолаш пайтида. У ўзининг тергов жараёни ҳақида қуйидагича сўзлаб берди:

Икки кўрикчи мени камерада олиб чиқиб, [мени сўроқ қилган хонага] туширишди. Ичкарида икки киши бор эди ... [Улар Қозоғистонда нима қилганимни сўрашди] ‘Сиз у ерда намоз ўқидингизми? Ота-онанг нима қилади? “Мен фақат оиламда қолганимни, чорва боқаётганимни ва ҳеч қандай ноқонуний иш қилмаганимни айтдим ... улар мендан масжид ва намоз ҳақида сўрашди ... Агар мен уларга намоз ўқиганимни айтсам, мен 20 ёки 25 йилга ҳукм қилинишини эшитган эдим. Шунинг

учун мен уларга ҳеч қачон ибодат қилмаганимни айтдим. Кейин улар хафа бўлишди. Улар: “Шунча вақт давомида чорва моллари билан шуғуллангансан, энди сен ҳам ҳайвон бўлдинг!” - дейишди, кейин улар мени стул билан парчаланиб кеткунча уришди ... Мен ерга йиқилдим. Мен ҳушимдан кетишга оз қолди ... Кейин яна стулга ўтирдилар. Улар: “бу йигит ҳали ўзгаргани йўқ, у [лагерда] узоқроқ туриши керак” деди.

Amnesty International қийноқлар туфайли халқаро лагерида ўлим ҳақидаги битта маълумотни ҳужжатлаштирди. Мади Amnesty International га, у қийноқ таъсиридан вафот этганини билган камерадоши қийноққа солинганига гувоҳ бўлганлигини айтди. Маднинг айтишича, одам ўз ҳужраси ўртасида йўлбарс стулга ўтиришга мажбур қилинган. Камерадошлар унинг у ерда ўтирганини, чекланган ва ҳаракатсиз ҳолда уч кун давомида кузатиб туришган ва унга ёрдам беришлари аниқ тақиқланган.

[Эркак] бизнинг хонада икки ойдан кўпроқ вақт бўлган эди ... уни йўлбарс стулга ўтиришга мажбур қилишди. [Менимча, у одам қоровулни итаргани учун жазоланган.]... Улар стулни хонамизга олиб киришди ... Агар биз унга ёрдам берсак, стулга ўтирамиз, деб айтишди ... Бу темир кресло эди ... қўллари кафтланган ва занжирланган. Оёқлар ҳам занжирланган эди. Унинг жасади стулнинг орқа томонига боғланган эди ... Билаклари ва оёқлари атрофида иккита [манжет] қўлфланган эди ... Одамни тўғри ўтириши учун қовурғага ёпиштирилган каучук нарса ... бир вақт биз унинг мойкаларини кўрдик. У стулда [сийдик ва ахлатни чиқарар эди]. У стулда уч кеча утирди ... У [камерададан чиқарилгандан] кейин вафот этди. Биз камерадаги одамлардан билиб олдик.

Amnesty International томонидан сўроқ қилинган ҳибсга олинганларнинг аксарияти тўққиз ойдан 18 ойгача лагерларда бўлган. Ҳибсга олинганларнинг лагерлардан озод қилинганлиги ва уйларига юборилганлигини аниқлаш жараёни, шу жумладан кўплаб маҳбуслар томонидан яхши тушунилмаган. Дастлабки ҳибсга олиш ва ички лагерга ўтказиш билан боғлиқ жараён сингари, озод қилиш жараёнининг катта қисми Хитой жиноий суд тизими ёки бошқа ички қонунчилик доирасидан ташқарида ишлайди. Шаффоф мезонларнинг, ҳуқуқий ёрдам ва ҳимоянинг умуман йўқлиги мавжуд эди. Собиқ ҳибсга олинганлар озод этилишидан олдин бошдан кечирган ҳеч нарса, шахслар тақдирини ҳал қилишнинг оғирлиги талаб қиладиган адолатли ва тегишли жараёни ҳисобга олмаган. Озод қилинган маҳбуслар лагерда бошдан кечирганлари ҳақида ҳеч ким билан, айниқса журналистлар ва чет эл фуқаролари билан суҳбатлашишни тақиқловчи ҳужжатни имзолашга мажбур бўлдилар. Илгари ҳибсга олинганларга, агар улар ушбу тақиқни бузган бўлса, уларнинг оилалари аъзолари сингари яна интернатда бўлишлари ҳақида хабар берилган.

Уйга бориш учун интернация лагерлардан озод қилинганидан сўнг, собиқ ҳибсга олинганлар ўзларининг инсон ҳуқуқлари, хусусан, ҳаракат эркинлигини янада жиддий чекланишига дуч келишди. Ушбу чекловлар Шинжондаги этник озчилик гуруҳларининг барча аъзоларига нисбатан камситувчи сиёсатга қўшимча эди. Amnesty International билан суҳбатлашган деярли барча собиқ ҳибсга олинган шахслар “таълими” ни давом эттиришлари ва озод қилинганларидан кейин хитой тили ва сиёсий мафкура бўйича дарсларида қатнашишлари керак эди. Шунингдек, улар байроқ кўтариш маросимларида ўзларининг “жиноятларини” оммавий равишда “тан олишга” мажбур бўлдилар.

Amnesty International томонидан ўтказилган барча собиқ ҳибсга олинганларнинг айтишича, улар электрон ва шахсий кузатув остига олинган ва давлат хизматчилари ва кадрлар томонидан мунтазам равишда баҳоланиб турилган. Собиқ ҳибсга олинганларнинг деярли барчаси давлат хизматчилари ёки ходимларидан лагердан озод қилинганидан кейин ойига бир неча кеча-кундуз улар билан бирга бўлишлари шартлиги ҳақида хабар беришди. Камида

бир неча ой давомида деярли барчага ўз қишлоқларидан ёки қишлоқларидан чиқиб кетиш тақиқланди. Агар уларга кетишга рухсат берилса, улар олдиндан расмийлардан ёзма рухсат олишлари керак эди.

Amnesty International лагерлардан фабрикаларда ишлашга жўнатилган собиқ ҳибсга олинганлар билан суҳбат ўтказди. Арзу Amnesty International га айтишича, олти ойни битта лагерда ўтказгандан сўнг, у бошқа лагерга кўчирилган ва у ерда фабрикага жўнатиш учун тайёрланиш учун тикувчиликка ўргатилган. Ундан кейин бир неча ой давомида фабрикада ҳукумат формасини тикиб яшаш ва ишлаш талаб қилинди. Ушбу гувоҳликлар Шинжонда ҳокимиятнинг Шинжондаги уйғурларни ва этник озчилик гуруҳларининг бошқа аъзоларини айрим турдаги меҳнат билан шуғулланишга мажбурлаши ёки бир неча усулларга ишора қилмоқда, баъзида “таълим” нинг кенгайиши сифатида лагерлар.

Маълумотларга кўра, ҳибсга олинганларнинг баъзилари лагерлардан қамоқхоналарга кўчирилган. Уйга кетиш учун қўйиб юбориш жараёни сингари, қароргоҳда сақланаётган шахсларга қамоқ жазоси берилиши билан боғлиқ бўлган туюлган жараён ҳам яхши тушунилмаган. Шунингдек, озод қилиш жараёни ва жазо жараёни қандай боғлиқ бўлганлиги ҳам аниқ эмас - айниқса, лагерлардаги қамоқ жазоси жараёни лагерлардан ташқаридаги ҳар қандай расмий жазо жараёни билан бирлаштирилган.

Amnesty International лагерда қамоқ жазосига ҳукм қилинган ва кейин қамоқхонага юборилган бирон бир одам билан суҳбатлаша олмади. Амнистия лагернинг собиқ маҳбуслари билан суҳбатлашди, улар уларга “кечирилган” ҳукмлар берилганлигини айтди. Амнистия, шунингдек, ҳибсга олинган собиқ маҳбуслар билан суҳбатлашди, улар ҳибсга олинган пайтда, уларнинг синфларидаги бир ёки бир нечаси қамоқ жазосини олишган, аксарият ҳолларда ҳар қандай тан олинган ҳуқуқбузарликдан узоқ бўлганлиги учун. Собиқ ҳибсга олинганларнинг аксарияти қамоқ жазосига ҳукм қилинган бошқа одамларни - одатда бир неча одамни шахсан танишади.

Хитой ҳукумати асосан мусулмон этник гуруҳларнинг барча аъзолари, шу жумладан, ҳеч қачон лагерга ёки қамоқхонага жўнатилмаган кишиларнинг хатти-ҳаракатларини кескин чеклайдиган бошқа узоқ қамровли сиёсат ишлаб чиқди. Ҳукумат кампаниясининг шафқатсиз самарадорлиги ва улкан кўлами ҳукуматнинг кузатув технологияларидан мисли кўрилмаган фойдаланишидан келиб чиқади ва шу билан бирга минтақа аҳолисининг катта қисмини ўз иродасини бажаришда ёрдам беради. Ҳукумат этник озчилик гуруҳларининг хатти-ҳаракатларини доимий равишда кузатиб бориш ва баҳолашни таъминлаш учун ишлаб чиқилган деярли шахсий ва электрон кузатув операциясига таянади. Ҳамма жойда ишлайдиган ҳукумат ходимлари, зўравон хавфсизлик кучлари ва мустақил бўлмаган ҳуқуқий тизим кузатув олиб бориш ва ҳуқуқларни бузувчи сиёсатни амалга ошириш учун биргаликда ҳаракат қилишади.

Шинжонда яшайдиган мусулмонлар дунёдаги энг яқин кузатилган аҳоли бўлиши мумкин. Хитой ҳукумати ушбу гуруҳ ҳаёти ҳақида ниҳоятда батафсил маълумот тўплашга улкан ресурсларни ажратди. Ушбу тизимли оммавий кузатув одамларнинг шахсий ҳаёти ва ҳаракатланиш ва сўз эркинлигини ҳимоя қилиш ҳуқуқларини бузадиган сиёсат ва амалиётларнинг комбинацияси орқали амалга оширилади. Шинжоннинг собиқ аҳолисининг сўзларига кўра, кузатув тизими кенг кўламли, инвазив шахсий ва электрон кузатувни ўз ичига олади:

- биометрик маълумотлар йиғиш, шу жумладан ирис сканерлари ва юз тасвирлари;
- ҳукумат амалдорларининг инвазив интервьюлар;
- ҳамма жойда хавфсизлик ходимлари томонидан мунтазам равишда қидирув ва сўроқ қилиш;

- этник озчилик оилалари билан яшашга тайинланган давлат хизматчилари ва кадрлар томонидан “хонадонлар”;
- юзни таниб олиш камераларини ўз ичига олган кузатув камераларининг доимо мавжуд тармоғи;
- “қулай полиция участкалари” деб номланувчи кенг назорат пунктлари тармоғи; ва
- одамларнинг шахсий алоқа воситалари ва молиявий тарихига чекловсиз кириш.

Ушбу операция ҳукуматга жуда катта миқдордаги шахсий маълумотларни тақдим этиш билан бир қаторда, расмийларга Шинжоннинг этник озчилик аҳолисининг алоқалари, ҳаракатлари, ҳаракатлари ва хатти-ҳаракатларини реал вақт режимида ҳар томонлама кузатиб бориш имкониятини беради.

Шинжонда яшовчи мусулмонлар еркин ҳаракатлана олмайди. Ҳукумат уларнинг Шинжон ва Шинжон ва қолган Хитой ўртасида саёҳат қилишни чеклайди. Ҳукумат, шунингдек, этник озчилик гуруҳлари аъзолари, хусусан, уйғурлар учун чет елга саёҳат қилишни фавқулодда қийинлаштиради - кўпинча имконсиз. Шинжонда яшовчи этник озчилик гуруҳларининг барча аъзолари 2016 ва 2017 йилларда паспортларини ҳукуматга топширишга мажбур бўлдилар. Жуда кам одам уларни қайтариб ололмади.

Шинжоннинг собиқ аҳолиси ҳаракатланиш чекловлари камситувчи тарзда амалга оширилишини айтди. Суҳбатдошларнинг айтишича, полиция кўчада фақат этник озчиликларни тўхтатиб, уларнинг гувоҳномаларини текширган. Гувоҳлар, шу жумладан ҳукумат назорат пунктида ишлаганлардан бири, хитойлик хитойликлар умуман назорат пунктларидан ўтишга ҳожат йўқлигини ёки уларнинг жасадлари ёки телефонлари тинтув қилинмасдан ва сўроқ қилинмасдан, асосан, телефон орқали силкитилганлигини хабар қилишди. Шинжонга ташриф буюрган хан хитойлик Йин, Амнистияга саёҳат пайтида кўрган камситишлари ҳақида айтди:

Кузатув камералари том маънода ҳамма жойда ... Камситиш жуда очиқ. Мен пойездга ўтирганимда, улар ҳеч нарсани текширмадилар, лекин менинг қаршимда ўтирган уйғурлар ўзларининг чипталари ва телефонларини текширдилар ... Мен бекатда бўлганимда, иккита қатор бор еди (хавфсизлик текшируви учун), бири уйғурлар учун. ва юзи танилмасдан, Хан учун фақат металл детектори орқали. Уйғурлар учун йўналиш жуда узоқ еди ... [Катта шаҳарда] туннел остида мен шунчаки ўтиб кетдим, лекин уйғурлар танасини метал детекторлари, жумладан, кекса одамларни текшириб кўришлари керак еди. Улар туннелнинг иккала томонидан текширилди. Мен юк кўтарган едим, ҳатто ҳеч ким сумкамни текширмади. Мен [хавфсизлик] ешигидан бордим, лекин ҳеч ким таёқчани текширмади ... Мен хан еканлигим сабабли мени текширмадилар ... мен [ҳукумат вакили] билан гаплашдим: Ўйғурларга бошқача муносабатда бўлиш керак, чунки ханликлар йўқ. террорчилар.

Шинжонда яшовчи мусулмонлар ўз динларига амал қила олмайдилар. 2017 ва 2021 йилларнинг бошлари оралиғида Шинжонда яшаган Амнести Интернеишнал томонидан интервью олган собиқ ҳибсга олинганлар ва бошқа одамлар ҳам Ислом амалиётига ғайритабиий бўлган муҳитни таърифладилар. Ушбу шахслар Хитойни тарк этишганида, ҳеч ким диний амалиётнинг аломатларини кўришни қулай ҳис қилмаган ва бу уларнинг ҳибсга олинишига ва лагерга жўнатилишига олиб келади деб ишонган. Ушбу гувоҳларнинг сўзларига кўра, Шинжонда мусулмонлар ўз динлари учун муҳим деб биладиган кўплаб исломий амалиётлар амалда тақиқланган. Мусулмонларга намоз ўқиш, масжидларга бориш, динни ўргатиш, диний кийим кийиш ва болаларга исломий номлар беришдан тўсқинлик қилинади. Доимий, ишончли ҳибсга олиш таҳдиди натижасида Шинжонда мусулмонлар ўзларининг

хатти-ҳаракатларини шу даражада ўзгартирдилар, энди улар диний амалиётнинг ташқи аломатларини кўрсатмайдилар.

Шинжоннинг кўплаб собиқ аҳолиси Amnesty International га уйларида диний асарлар ёки телефонларида диний мазмундаги нарсалар, шу жумладан диний китоблар, филмлар ёки фотосуратларни сақлаш тақиқланганлигини айтишди. Бир неча собиқ аҳоли, шунингдек, туркий мусулмонлар маданияти билан боғлиқ маданий китоблар, асарлар ва бошқа таркиб тақиқланганлигини айтишди. Ҳукумат ходими Аиман, Amnesty International га қандай қилиб ҳукумат ходимлари ва полиция мусулмон оилаларининг уйларига бостириб кириб, барча диний буюмларни мажбуран мусодара қилганлигини айтди.

Биз [қишлоқнинг бир қисмига] бордик, у ерда [мусулмон этник гуруҳдан] 20 та оила истиқомат қилар эди. Биз дин билан боғлиқ барча нарсаларни олиб чиқиб, буларнинг ноқонуний нарсалар эканлигини кўрсатишимиз керак эди ... Биз бунни қилаётганимизда, ҳатто эшикни тақиллатмас эдик ... Рухсат сўрамасдан кириб борардик ... Одамлар йиғлаб юборишар эди ... Биз ҳамма нарсани полицияга бердик ... Биз уларга араб тилида ёзилган нарсаларни олиб ташлашларини ҳам айтдик.

Amnesty International бошқа ишончли манбалар томонидан тасдиқланган далилларга кўра, Шинжонда аксарият мусулмон этник озчиликлар вакиллари халқаро қонунчиликка биноан инсониятга қарши жиноятларнинг барча контекстуал унсурлари билан учрашган ҳужумга учраган. Шунинг учун Amnesty International кўрган далиллар жиноятчилар Хитой давлати номидан иш юритиб, режаланган, оммавий, уюшган ва мунтазам равишда содир этилган жиддий қонунбузарликлардан иборат кенг ва тизимли ҳужумни амалга оширган деган хулосага Шинжондаги тинч аҳоли асос бўлмоқда. Amnesty International йиғилган далиллар Хитой ҳукумати ҳеч бўлмаганда инсониятга қарши қуйидаги жиноятларни содир этган деган хулосага асос бўлиб хизмат қилади: халқаро ҳуқуқнинг асосий қоидаларини бузган ҳолда озодликдан маҳрум қилиш ёки бошқа турдаги озодликдан қаттиқ маҳрум қилиш; қийноқ; ва таъқиблар.

Хитой ҳукумати зудлик билан барча ички лагерларни ёпиши ва Шинжонда жойлашган интернат лагерларида ёки бошқа ҳибсхоналарида сақланаётган барча шахсларни озод қилиши керак, агар улар халқаро миқёсда тан олинган ҳуқуқбузарлик содир этганлиги тўғрисида етарлича ишончли ва қабул қилинадиган далиллар бўлмаса. Ҳукумат уйғурлар, қозоқлар ва асосан мусулмон этник гуруҳларнинг бошқа аъзоларининг инсон ҳуқуқларини, шу жумладан Хитойдан эркин чиқиб кетиш ва қайтиб келиш ҳуқуқларини чеклаб қўядиган барча қонунлар ва қоидаларни бекор қилиши ёки ўзгатириши ва тегишли барча сиёсат ва амалий чораларни тугатиши ва ўз динларига амал қилиши керак.

Ушбу ҳисоботда ҳужжатлаштирилган инсониятга қарши жиноятлар ва бошқа жиддий инсон ҳуқуқлари бузилиши бўйича мустақил ва самарали тергов ўтказиш талаб этилади. Жиноий жавобгарликда оқилона гумон қилинаётганларнинг барчаси адолатли суд мажлисларида жавобгарликка тортилиши керак. Хусусан, БМТнинг Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгаши ёки БМТ Бош ассамблеяси жавобгарликни таъминлаш, шу жумладан жиноят содир этганликда гумон қилинган шахсларни аниқлаш орқали Шинжонда содир этилган халқаро ҳуқуқ ва бошқа жиддий инсон ҳуқуқлари бузилишлари ва бузилишларини тергов қилиш учун мустақил халқаро механизмни яратиши керак.

ТАВСИЯЛАР

ХИТОЙ ҲУКУМАТИГА:

- Агарда халқаро миқёсда тан олинган ҳуқуқбузарлик содир этилган булмаса,
- халқаро стандартларга мувофиқ ва адолатли суд қарорига эга бўлганлиги тўғрисида ишончли ва қабул қилинадиган далиллар мавжуд бўлмаса
- Шинжонда халқаро лагерларида ёки бошқа ҳибсхоналарда сақланаётган барча шахсларни дарҳол озод қилинг.
- Барча ҳибсга олинганларнинг ҳибсда ушлаб турилишини қонуний равишда рад этишларига рухсат беринг.
- Лагерларда, қамоқхоналарда ёки бошқа ҳибсхоналарда сақланаётган одамларнинг оила аъзоларига, шу жумладан чет элда яшовчиларга ҳибсга олишнинг ёзма сабабларини ва уларнинг оила аъзоларининг иши билан боғлиқ бошқа расмий ҳужжатларни тақдим этинг.
- Шинжондаги “касб-ҳунар таълими”, “таълим орқали ўзгартириш” ва “экстремизмни йўқ қилиш” марказларини (яъни интернат лагерларини) ёпинг.
- Ҳеч ким ўзбошимчалик билан ҳибсга олиниши, мажбурий равишда йўқ бўлиб кетиши ёки қийноққа солиниши ёки бошқа шафқатсиз муносабатда бўлишига йўл қўйманг.
- озод қилинишини кутиб, ушбу лагерларга олиб кирилган ёки ҳибсга олинган барча шахслар ўзлари танлаган адвокат, мустақил тиббиёт ходимлари ва уларнинг оилалари билан тезкор ва мунтазам равишда учрашишини таъминланг.
- Шинжонда яшовчи ҳар бир инсон оила аъзолари ва бошқалар билан, шу жумладан бошқа мамлакатларда яшовчилар билан эркин мулоқот қилиш имкониятини таъминланг, агар бундай алоқа бўйича аниқ чекловлар инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро қонунчилик асосида тасдиқланмаса.
- Уйғурлар, қozoқлар ва бошқа асосан мусулмон этник гуруҳларнинг инсон ҳуқуқларини, шу жумладан Хитойдан эркин чиқиб кетиш ва қайтиш ҳуқуқларини чеклаб қўядиган барча қонунлар ва қоидаларни бекор қилинг ёки ўзгартиринг ва шу билан боғлиқ барча сиёсат ва амалий чораларни тўхтатинг.
- Барчага, шу жумладан мусулмонларга ва бошқа барча диний ёки этниқодга асосланган жамоатларнинг аъзоларига ўз динларини ёки этниқодларини танлаши ва сақлашларига имкон беринг ва уларни тинчлик билан ибодат қилишга, амал қилишга, ва таълим беришга ҳам жамоат орқали, ҳам шахсий равишда амал қилишга рухсат беринг.
- Миллий хавфсизликни муҳофаза қилишга қаратилган ёки терроризмга қарши кураш номидан яратилган ҳар қандай қонуний қоидалар аниқ ва тор белгиланган ва халқаро инсон ҳуқуқлари қонунчилиги ва стандартларига мувофиқлигини таъминланг.
- Шинжонда уйғурлар, қozoқлар ва бошқа асосан мусулмон этник гуруҳларга қарши халқаро ҳуқуқ ва бошқа жиддий инсон ҳуқуқлари бузилишлари учун жиноий жавобгарликда оқилона гумон қилинган ҳар қандай шахсни холис, мустақил, тезкор, самарали ва ошкора тергов қилинг. Гумон қилинган жиноятчилар ўлим жазосига мурожаат қилмасдан адолатли суд орқали судга берилишини таъминланг.

- Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг инсон ҳуқуқлари бўйича мутахассисларига, инсон ҳуқуқлари бўйича мустақил терговчиларга ва журналистларга зудлик билан барча Шинжонга, шу жумладан интернат лагерлари ва қамоқхоналарга чекловсиз киришга рухсат беринг.
- Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Инсон ҳуқуқлари бўйича Олий комиссари бошқармаси, махсус процедуралар ва бошқа ҳар қандай БМТ бошчилигидаги тергов ёки бошқа мустақил халқаро инсон ҳуқуқлари мониторинги ва тергов механизмлари билан тўлиқ ва самарали ҳамкорлик қилинг.
- Халқаро ҳуқуқ ва бошқа ҳуқуқлар бузилишларида илгари ҳибсга олинганларни ва жабрланганларнинг оилаларини халқаро ҳуқуқ ва стандартларга мувофиқ тўлиқ, самарали, жинсга нисбатан сезгир ва ўзгарувчан қоплаш билан таъминланг.
- Бошқа мамлакатлардан қайтариб бермаслик принципини бузган ҳолда, Хитойга шахсларни қайтаришни сўрашни тўхтатинг.
- Уйғурлар, қozoқлар ва чет элда яшайдиган Хитой билан алоқада бўлган бошқа асосан мусулмон этник гуруҳларга нисбатан ҳар қандай таъқиб ва қўрқитишларни тўхтатинг.

БМТНИНГ ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ БЎЙИЧА КЕНГАШИГА:

- Шинжонда халқаро ҳуқуқ бўйича жиноятлар ва бошқа жиддий инсон ҳуқуқлари бузилишларини тергов қилиш учун мустақил халқаро механизмни ташкил этувчи махсус сессия ёки шошилинч мунозарани ўтказинг, шу билан жавобгарликни таъминланг, шу жумладан жиноят содир этганликда гумон қилинганларни аниқлаш орқали Механизм:
 - инсон ҳуқуқлари бузилишининг олдини олиш бўйича яқиндан кузатиб бориш, таҳлил қилиш, ҳисобот бериш ва тавсиялар бериш, халқаро ҳуқуқ ва бошқа жиддий инсон ҳуқуқлари бузилишларига оид далилларни йиғиш, тўплаш, сақлаш ва таҳлил қилиш ваколатига эга бўлинг;
 - келажақдаги прокуратура ва суд механизмлари томонидан ишлатилиши мумкин бўлган, халқаро адолат мезонларига жавоб берадиган ва ўлим жазосини назарда тутмайдиган жиноят қонунчилиги меъёрларига мувофиқ ишларни қуриш ваколатига эга бўлинг;
 - мустақил халқаро экспертлар билан, шу жумладан халқаро инсон ҳуқуқлари қонунчилиги, халқаро жиноят ҳуқуқи, хавфсизлик кучлари қўмондонлиги тузилмалари, жинсий ва бошқа жинсга асосланган зўравонлик, болалар ҳуқуқлари, ногиронларнинг ҳуқуқлари, видео ва тасвирларни текшириш, суд-тиббий таҳлил га эга бўлинг;
 - ўз ваколатларини бажариш учун етарли маблағларга, шу жумладан молиявий ва техникага эга бўлинг; ва
 - Инсон ҳуқуқлари бўйича Кенгашга ва УНГАга мунтазам равишда янгиланишларни ва вазият тўғрисида кенг қамровли ҳисоботни тақдим этишни ва БМТ ХК ва БМТнинг бошқа тегишли қисмларини хабардор қилишни сўраб турунг.

БМТ ХАВФСИЗЛИК КЕНГАШИГА (БМТ ХК):

- Шинжондаги вазият бўйича мунтазам равишда расмий, очиқ учрашувлар ўтказиб, БМТнинг тегишли субъектлари, шунингдек, фуқаролик жамияти аъзолари ва инсон ҳуқуқлари ҳимоячилари БМТ ХК аъзоларини Шинжондаги сўнгги вазият тўғрисида тўғридан-тўғри хабардор қилишларига имкон беришлари керак.
- Хитой ҳукуматига вазиятни қораловчи ва ички лагерлар тизимини ва барча қонунлар, қоидалар ва шунга боғлиқ сиёсат ва чораларни уйғурлар, қозоқлар ва бошқа ҳуқуқларини йўл қўйиб бўлмайдиган даражада чеклашни талаб қилишни бекор қилишни талаб қиладиган аниқ хабар юборадиган қарор қабул қилинг. Мусулмон этник гуруҳлар. Қарор Шинжонга инсон ҳуқуқлари бўйича мустақил терговчиларга зудлик билан ва чекловсиз киришни талаб қилиши керак.

БМТ БОШ АССАМБЛЕЯСИГА:

- Агар БМТ ХК резолюцияни қабул қилмаса, Шинжонда инсон ҳуқуқлари билан боғлиқ вазият бўйича кенг қамровли резолюция қабул қилинг, унда Шинжонда инсон ҳуқуқлари бузилишини қораловчи ва шу каби қонунбузарликлар учун жавобгарликни талаб қиладиган қаттиқ тиллар мавжуд.
- Шинжонда инсон ҳуқуқлари бузилишини тергов қилиш, далилларни йиғиш ва сақлаш ва жиноий жавобгарликка тортиш учун БМТ томонидан бошқариладиган механизмни қўллаб-қувватланг. Ушбу механизмга молиявий, техник ва бошқа ёрдам кўрсатишга ваъда беринг. Агар БМТнинг бошқа органлари механизмни ўрнатолмаса, дарҳол Бош ассамблеяда бўлгани каби тергов механизмни яратиш учун ҳаракат қилинг.

БМТ БОШ КОТИБИГА:

- Хитой ҳукуматига уларнинг Шинжондаги уйғурлар, қозоқлар ва бошқа асосан мусулмон этник гуруҳларга қарши хатти-ҳаракатлари ва амалиётлари қонунга хилоф эканлиги ва дарҳол тугатилиши кераклиги тўғрисида аниқ ва очиқ хабар юборинг.
- Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг барча идоралари ва органлари, шу жумладан Инсон ҳуқуқлари бўйича Олий Комиссарлиги идораси ўзларининг Хитойдаги вазиятни кузатиб бориш ва ҳисобот бериш бўйича ваколатларини бажаришини таъминлаши ва керак бўлганда гапириш ҳуқуқига эга эканликларини таъминланг.

БМТНИНГ ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ БЎЙИЧА ОЛИЙ КОМИССАРИГА:

- Шинжондаги вазиятни масофадан кузатишни ва баҳолашни олиб боринг ва Бош Ассамблеянинг 48/141 сонли қарори билан тақдим этилган мустақил ваколатга мувофиқ кейинги қадамлар учун аниқ тавсиялар билан вазият ҳақида жамоатчиликка хабар беринг.
- ХБОКнинг 45/31 сонли қарорига биноан, Инсон ҳуқуқлари бўйича Кенгашни ушбу вазият тўғрисида тезкор равишда қисқача маълумот беринг, унда Олий Комиссардан “инсон ҳуқуқлари бузилишининг юқори даражадаги хавфини кўрсатувчи маълумотлар тўғрисида” маълумот олиб келиш талаб қилинган. Ҳақиқатда вазият ... Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгаш аъзолари ва кузатувчиларининг эътиборига вазиятнинг долзарблигини акс эттирадиган тарзда ... шу жумладан брифинглар орқали. “

БУТУН ХАЛҚАРО ҲАМЖАМИЯТГА:

- Хитой ҳукуматидан халқаро ҳуқуқ ва бошқа инсон ҳуқуқлари бузилишларини зудлик билан тугатишни, мустақил инсон ҳуқуқлари бўйича терговчиларга Шинжонга чекловсиз кириш ҳуқуқини бериш учун сизнинг ихтиёрингизда бўлган барча икки томонлама, кўп томонлама ва минтақавий платформалардан, шу жумладан БМТ томонидан ваколат берилганлардан фойдаланинг. ва Шинжонда этник озчиликларни камситиш ва таъқиб қилиш тизимини йўқ қилинг.
- Шинжонда зўравонлик ва таъқиблардан қочган барча одамларнинг сизнинг мамлакатингизга кечиктирмасдан ва чекловларсиз киришларига рухсат беринг ва агар хоҳласангиз, адолатли ва самарали бошпана бериш жараёнига, ҳуқуқшуносларга, инсон ҳуқуқлари бузилиши хавфини пухта баҳолашга тезкор кириш имкониятини беринг. улар қайтиб келганда ҳар қандай қарши чиқиш буйруғини олиб ташлаш қобилиятига дуч келишлари мумкин.
- Шинжондан келган барча одамларга, шу жумладан қочқинлар ва бошпана изловчиларга қайтарилмаслик принципини қатъиян риоя қилинг ва қўлланг. Тўғридан-тўғри ёки билвосита Хитойга мажбурий ўтказишни тўхтатинг ва ҳеч ким жиддий инсон ҳуқуқлари бузилиши хавфи, шу жумладан қийноқлар, ўзбошимчалик билан ҳибсга олиш, мажбурий равишда ғойиб бўлиш, одил судловни рад этиш ҳуқуқлар, мунтазам равишда камситиш ёки таъқиб қилиш каби жиддий хавф туғдирадиган вазиятга қайтарилмаслигига кафолат беринг.

**AMNESTY INTERNATIONAL -
ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ УЧУН
ГЛОБАЛ ҲАРАКАТ.
АГАРДА АДОЛАТСИЗЛИК
БИТТА ОДАМГА ТЕГИШЛИ
БЎЛСА, БУ ҲАММАМИЗГА
ТЕГИШЛИ.**

БИЗ БИЛАН БОҒЛАНИНГ

info@amnesty.org

+44 (0)20 7413 5500

СУҲБАТГА ҚЎШИЛИНГ

www.facebook.com/AmnestyGlobal

@Amnesty

“БИЗ УРУШДА ДУШМАН БЎЛГАНИМИЗ КАБИ”

ХИТОЙНИНГ ШИНЖОНДА МУСУЛМОНЛАРНИ ОММАВИЙ ИНТЕРНИРАЦИЯ ҚИЛИНИШИ, ҚИЙНОҚҚА СОЛИНИШИ ВА ТАЪҚИБ ҚИЛИНИШИ

2017 йилдан бери “терроризм” га қарши кампания ниқоби остида Хитой ҳукумати Шинжон-Уйғур автоном вилоятида (Шинжон) яшовчи мусулмонларга нисбатан оммавий ва мунтазам равишда қонунбузарликларни амалга оширмоқда. Ҳукумат кампанияси террористик таҳдидга қарши қонуний жавоб беришдан йироқ, Шинжон аҳолисининг айрим қисмларини диний ва этник асосда жамоавий равишда нишонга олиш ва ислом диний эътиқодларидан, маданий амалиётлардан воз кечириш ва туркий мусулмон этносини йўқ қилиш ниятида қаттиқ зўравонлик ва қўрқитиш усулларини қўллаяпти. маданий амалиётлар. Ушбу сиёсий тушунчага ва мажбурий маданий ассимиляцияга эришиш учун ҳукумат ўзбошимчалик билан оммавий ҳибсга олиш кампаниясини бошлади. Асосан мусулмон этник гуруҳлардан бўлган жуда кўп сонли эркалар ва аёллар ҳибсга олинган. Ички лагер тизими Шинжонда этник озчиликларни бўйсундириш ва мажбурий ассимиляция қилиш кампаниясининг бир қисмидир.

Ҳисоботнинг натижалари ва хулосалари Халқаро Амнистия интернат лагерларининг собиқ маҳбуслари ва Шинжонда 2017 йилдан кейин бўлган бошқа одамлардан йиғилган дастлабки гувоҳликларга, шунингдек сунъий йўлдош тасвирларига олинган асосида ва маълумотларини таҳлил қилинишига асосланади. Amnesty International тўплаган далиллар Хитой ҳукумати энг камида инсониятга қарши қуйидаги жиноятларни содир этган деган хулосага асос бўлиб хизмат қилади: халқаро ҳуқуқнинг асосий қоидаларини бузган ҳолда озодликдан маҳрум қилиш ёки бошқа турдаги жисмоний эркинликдан маҳрум қилиш; қийноқ; ва таъқиблар.

Хитой ҳукумати зудлик билан қолган барча ички лагерларни ёпиши ва Шинжонда жойлашган интернат лагерларида ёки бошқа ҳибсхоналарида сақланаётган барча шахсларни озод қилиши керак, агар улар халқаро миқёсда тан олинган ҳуқуқбузарлик содир этганлиги тўғрисида етарлича ишончли ва қабул қилинадиган далиллар бўлмаса. Ушбу ҳисоботда ҳужжатлаштирилган инсониятга қарши жиноятлар ва бошқа жиддий инсон ҳуқуқлари бузилиши бўйича мустақил ва самарали тергов ўтказиш талаб этилади. Жиноий жавобгарликда оқилона гумон қилинаётганларнинг барчаси адолатли суд мажлисларида жавобгарликка тортилиши керак.

Индекс: ASA 17/4137/2021

2021 йил июн

[amnesty.org](https://www.amnesty.org)

AMNESTY
INTERNATIONAL

